

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

נושא השבוע: עין טובה

פרשת
תזריע

מבית
שבט טיש

משבה

מאמר פתיחה

מדגיש מהות המדה

מדת עין טובה, היא אחת משלש המדות, יחד עם רוח נמוכה ונפש שפלה, שעליהן אמרו חז"ל שהן מדותיו של אברהם אבינו. מי שיש לו מדות אלו, הרי הוא מתלמידיו של אברהם והולך בדרכיו, ומי שאין לו שלשה דרכים אלו אלא הוא מבעלי עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, הרי הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. רבי מנחם נחום מאיזקון היה מפרש, ששלש מדות אלו, הן גם שלש המדות שבהן מצנינים בני ישראל, רחמנים, ביטנים וגומלי חסדים. שכן בעל עין טובה מצנין במדת הרחמנות, בעל רוח נמוכה הוא הביטן, ומי שיש לו נפש שפלה הוא גומל חסד עם הבריות. מהי עין טובה? מפרש רש"י: "שאינו לו קנאה על חברו, וחיבי לו כבוד חברו ככבודו. ומה בין עין טובה לעין רעה? על-כך עונה רבי יוסף יעבץ המכנה 'החסיד', שחי בתקופת גרוש ספרד וידיע בספרו "אור החיים" על אמונה פשוטה בה', וכך הוא מבאר. אצל בעלי עין רעה, הפעט של חבריהם נראה אצלם הרבה, ואלו מה שיש להם, גם אם הרבה הוא, נראה מעט בעיניהם. וכה גדולה צרות עיניהם, עד שהיו מוכנים לומר על שלהם ובלבד שלחבריהם יתור פחות מהם. ולעומת זאת, מי שיש בו מדת עין טובה, גם הפעט שיש לו נחשב בעיניו להרבה, ומה שיש לאחרים - מעט בעיניו, כי הוא רוצה בטובתו של האחר וחסדו שיהיה לו יותר ממה שיש לו. ומתוך מדת העין הטובה, מתרחק האדם ממדת הקנאה, והשנאה והתחרות, והוא שמח בחלקו ומאשר במה שיש לו.

על שבעה דברים נגעים באים, אמרו חז"ל במסכת ערכין, ואחד מהם הוא צרות העין. האדם צר העין, מיחד את ביתו וחספציו לעצמו, ואינו מהנה את האחרים בהשאלת חפציו בטענה שאינם ברשותו. ומה עושה הקב"ה? מביא על האדם נגעים בביתו, הפהו מצוה על האדם לפנות את כל כליו החוצה, והוא מתגלה בקלונו. וזה היה גם ענשו של גיחזי משרתו של אלישע, שהוא ושלשת בניו הצטרעו ונשבו פתח השער מחוץ לעיר. ואמרו חז"ל שהסבה לכך הייתה, מפני שגיחזי היה מונע את התלמידים לבוא לאלישע ודחה אותם מלפניו, מפני שהיה צר-עין. ואף-על-פי שהיה אדם גבור בתורה פהגדרת חז"ל, אבד את עולמו בגלל המדה המגנה של צרות עין שהיתה בו, מפני שחשש שמא התלמידים האחרים יעלו עליו ועל מעלותיו, וברב גאותו בקש להיות במדרגה הנעלה מכלם. במסכת אבות נאמר על רבן יוחנן בן זפאי שאמר לתלמידיו: "צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם", ורבי אליעזר בן הורקנוס אמר: "עין טובה". גם על השאלה "איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם", השיב רבי אליעזר: "עין רעה". וליסוד זה של רבי אליעזר, של מדת עין טובה, מתחברים המשורר דברי המשנה שם: "רבי אליעזר אומר, יהי כבוד חברך חביב עליך כשליך". לא די לאדם שהוא מכבד את חברו, באמן שהוא עצמו חשוב יותר מחברו ומצליח יותר ממנו, אלא האדם צריך לסגל לעצמו את המדה הזו ש"כבוד חברך יהיה חביב עליך כשליך", שתוצאה לראות בהצלחת חברך כמו שאתה רוצה בהצלחת עצמך, בטובת עין ובשמחה אמיתית בהצלחתו של האל. מדה זו של עין טובה, היא אחת המדות הקשות ביותר לרכישה. ה'חדושי הרי"מ' מגור, העיד על עצמו, כי עמל במשך ארבעים שנה רצופות כדי להשיג עין טובה בחסידות, שלא להחזיק את התורה לעצמו אלא להעבירה לאחרים, ומאידך שלא לדרש מהאחרים את מה שהוא דורש מעצמו. טיבו של האדם, גדול כקטן, שאם הוא מקריב מעצמו משהו, אם הוא מסגל לעצמו איזו הנהגה טובה הוא דורש זאת גם מאחרים לעשותו כמוהו. יש מי שהקריב את עצמו למען מצוה מסוימת או גדרו עצמו מפעשה כלשהו, ולמען זה הם דרשו מאחרים לעשותו. אך האדם השולט על מדותיו, ויש בו מדת עין טובה, לא מחפש באחרים את מה שהוא מחפש בעצמו, אלא מותר להם. וכך הסביר ה'חדושי הרי"מ' את דברי רבי אליעזר "עין טובה", שפרושו: "פארגינען אין אידישקייט", להסכים להעניק לשני דרגות רחנות, ולא לרצות להיות בדרגה גבוהה מהאלת מתוך גאווה. בחודש אלול באו תלמידיו של ה'סבא' מסלבזדקה, ובקשו עצה מה נתן לעשות כדי לצאת זכאים ביום הדין. השיב ה'סבא': "צאו ותקנו בעצמכם את מדת הפעביר על מדותיו, שכן כל הפעביר על מדותיו, מעבירים לו על-כף פשעיו". עבר ראש השנה והגיעו עשרת ימי תשובה, והנה קרא להם ה'סבא' שוב ואמר: "העצה שיעצתי לכם, היא עצה קשה. חושש אני, שמא לא תצליחו לעמוד בה, ולכן מציע אני עצה אחרת: "עבדו על 'עין טובה', שהרי טוב-עין הוא יברך". לומים, פרש תלמידו המבוקר רבי מאיר חדש את דברי רבו ואמר, שה'סבא' לא חזר בו, אלא שהוא התנה לתלמידיו דרך כיצד להגיע לדרגת הפעביר על מדותיו. דרך העין הטובה. כי האדם המסתפל על זולתו בעין טובה ורואה את מעלותיו, יצליח להתגבר על המכשולים ביחסיו עם חבריו, ויכל להגיע לדרגת הפעביר על מדותיו. רבי מאיר חדש עצמו היה נאה דורש ואף נאה מקמים, ותדיר היה אומר שרק אדם שרכש לעצמו עין טובה, רשאי להעיר לחברו על מעשהו לתועלתו, וכל עוד שאין הוא בטוח בעצמו, אל יעיר הערות לאלת. שכן ידע, כמה קשה לאדם לשנות אפילו מדה אחת שבו, ברוח האמרה שטבע רבי ישראל סלנטר, שקשה יותר לעקר מדה אחת, מאשר ללמוד את הש"ס פלו.

אמר להם רבן יוחנן בן זפאי לתלמידיו,
צאו וראו איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם.
רבי אליעזר אומר, עין טובה.
(מסכת אבות)

נמשל

למה הדבר דומה

איני יכול להפך אותו לגאון וחקם, אם הוא לא פנה, ואני לא יכול לגרם לו להיות מכבד יותר מכלם, אם האחרים לא רוצים לכבד אותו כפי שהוא רוצה. רבי, אני ממש אובד עצות ולא יודע מה לעשות". "ומדוע אינך מתנתק מהחברים שלך?" הקשה הרבי, אך ר' יוס'ל משה בכתפיו בהשאלמה, ואמר: "זאת לא אוכל, כי חברים אלו הם חברי ילדות שלי, ואני גם נהנה מהם ושומח להיות אתם. הם משרים עלי שמחה וענג, משיבים את רוחי ומשמחים את לבי, ואף מסיעים לי בדרך שונות. אך מאידך אני לא יכול להמשיך בצורה כזו, ואני מבקש עצה ותבונה ודרך נכונה".

"אם אין בך דבר הבררה אלא להשאיר את חבריך", אמר הרב, "זו היא אפוא עצתי אליך. את המדות והטבעים שבהם לא תוכל לעקר ולשנות, שכן ההרגלים כבר משרשים בהם מאז ומתמיד, אך דבר אחד יכול אתה לעשות. מהיום והלאה, תוכל לכוון את החברים לנצל את מדותיהם לחיוב ולתועלת. את החבר הראשון שמתאנה לכל דבר, התחל לכוון מהיום להתאונות לעניינים רוחניים ולא למזון גשמי. לרוץ אחר תורה ומצוות ומעשים טובים, להשתוקק להיטיב עם הבריות, לחפץ בטובתם ולהביט עליהם בעין טובה. את החבר השני שלקוי במדת הקנאה, תפנה לקנאה חיובית ורצויה שהיא 'קנאת סופרים', להתקנא באדם הנקי בתורה, לחפץ להיות עובד ה' כמו פלוני, מתמיד כמו אלמוני, עושה חסד כמו פלמוני, וכך הלאה. ואת החבר השלישי שהוא בעל כבוד תביא לידי פה, שבהיותו אדם מכבד, יכבד את עצמו בכך שיתרחק מהבררה שלילית וישמר את עצמו מהנהגות פסולות ונפסדות, בכך שאין זה מתאים לאדם כה מכבד כמוהו להתנהג כה. כה תוכל לנצל את מדותיהם של חבריך לטובה, ולא תחוש כי הם מטרדיים את מנוחתך לשוא". כשיצא ר' יוס'ל מביתו של רבו, הוא נשם לרוחה והרגיש כמו אדם חדש. הכל התבהר לו והואר באור יקרות, והוא יצא לדרך שומח וטוב לב.

הנמשל

במשל נפלא זה, משתמש רבנו יוסף חיים מבגדד בספרו "חסדי אבות", כדי להמשיך את שלש המדות שיש באדם, הקנאה והתאונה והכבוד, שעליהם אמרו חכמינו זכרונם לברכה, כי הם מוציאים את האדם מן העולם. האדם נולד עם מדות אלו, וכמו שלשת החברים של ר' יוס'ל, אי אפשר להתנתק ולהפריד מהן, ורק דבר אחד אפשר לעשות, לנצל את המדות והכחות האלו לחיוב. להתאונות לתורה ומצוות, להתקנא בקנאת סופרים, ולהיות בעל כבוד שאינו עושה אלא את רצונו ה'. זוהי פגנת התנא במסכת אבות: "איזהו גבור? הכובש את יצרו", אם לא נתן לעקר את המדות הללו, איזו כובשים אותן תחתינו, מפנים אותן לאפיקים חיוביים ומנצלים את היכלת שלהן לטובה.

אהוב על הבריות היה ר' יוס'ל. חייך היה תמיד נסוה על פניו, וסביבו שררה תמיד אורה נוחה ורגועה. כל מי שפנה אליו, היה נענה במאור פנים ומסתייע בו בכל ענין. את פספו הרב לא שמר ר' יוס'ל רק לעצמו, אלא תמך בעניים ומעוטי יכלת, וידו היתה פתוחה לכל ענין ודבר. מעגל ידידיו היה גדול מאד, וכמעט שלא היה אדם שלא אהב את ר' יוס'ל ולא חש לו חבה יתרה, אולם שלשה חברים קרובים היו לו, והללו היו פרוכים על עקביו עד לאחת. היו אלו חברי ילדותו, אותם הפיר מאז עמדו על דעתו, והחברות ארפת השנים הפכה לידידות אמיתית ואמיצה. לא היה יום בו לא היו שלשת החברים מבקרים בביתו של ר' יוס'ל, כשהם נהנים במחצתו ושואבים נחת רוח בצותא. עברו ימים ושנים, עסקיו של ר' יוס'ל הלכו ופרחו, וזמנו הלך ונעשה קצוב ומדוד, שכן טרדות רבות נערמו עליו וגזלו את זמנו הקר.

יום אחד, האריכו שלשת החברים את זמן שהותם בביתו של ר' יוס'ל, עד שנפשו כבר קצה בהם והוא המתין בקצר רוח לעזיבתם את ביתו, כדי שיוכל להתפנות לעסקיו הדחופים. בשעת לילה מאחרת, ישב ר' יוס'ל בחדר רבו הנערץ, עמו הוא היה מתעניין מדי פעם ומקבל ממנו נתיבות חכמה ושבילי דרך בחייו, והוא תנה לפניו את המועקה: "שלשה חברים נאמנים יש לי", אמר ר' יוס'ל, כשישב עם רבו ביחידות, "והם קשורים אלי מאז ילדותי. איני יכול להתנתק מהם לאחר הקשר האיתן שיש לנו לאורך השנים, אולם לאחרונה אני חש שהם הגדישו את הסאה. הם לא נותנים לי מנוחה, מטרדיים אותי יומם וליל וגוזלים את זמני וכספי ומפריים את שלות תי. מה אעשה, רבי?" רבו של ר' יוס'ל הביט עליו בעיניו הנבונות, ולאחר ששקל את מלותיו, אמר: "תוכל לומר לי בבקשה, במה מתבטאת הנתינה שלך לאותם שלשה חברים? מה אתה עושה בשבילם, ומדוע אתה חש שאינך יכול לשאת אותם יותר?" "ובכן", החל ר' יוס'ל לפרט, "החבר הראשון הוא בעל תאנה גדול, וכל העת דורש כספים רבים וטובות הנאה שונות. איני יכול לסרב לבקשותיו, אבל תאנתו הולכת וגדלה, ודרישותיו הפכו להיות מפרזות וחסרות הגיון. החבר השני לעמתו, הוא בעל קנאה גדולה, וכל מה שאני נותן לו לא מספק את רצונו, שכן הוא כל העת פוזל לכוון החברים האחרים, ומודד את מה שהוא מקבל לעמתם. מעולם הוא לא שבע רצון, ועינו תמיד צרה באחרים שמא יש להם יותר ממה שיש לו, ולמרות שאני מנסה לפייס אותו ולהוכיח לו שהוא מקבל בדיק כמו האחרים, הוא לא משתכנע מהדברים ונותן בצרות העין שלו. החבר השלישי הנו אהב כבוד ותשומת לב, והוא רוצה להיות תמיד במרכז העניינים. בין עשירים הוא רוצה להיות העשיר הגדול ביותר, בין חכמים הוא רוצה להיות החכם ביותר, ובין הגאונים הוא רוצה להיות הגאון הגדול ביותר. אני משתדל לסייע לו ולכבדו, אבל לא תמיד הדבר עולה בדי, שכן

מרגל

הלכות והליכות

הוא להביט במה שיש לו ולומר לעצמו "שלה גדול משלהם", כמו שנאמר אצל אהרן הכהן שכאשר חלשה דעתו כשראה את קרבנות הנשיאים, אמר לו הקב"ה שלה מגדול משלהם. (זכרון יהושע)

• ידע כל אחד, כי אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלא ניקא, והכל מה' כפי עצתו הנפלאה והקמתו הבלתי נודעת, ומי שמפיר בקו אין לו טעם להצטער מחמת הקנאה בטובת חברי'הם. (מסלת ישרים)

• אין אדם נוגע במוכן לחברו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא ניקא, הרוצה להיות נאמן רוח בוטח בה' יהיו הדברים האלה לטטפות בין עיניו, וצדיק באמונתו יחיה. בניי, תהא מדה זו קבועה במסמרות אצלכם, שאין לכם מדה טובה הימנה. (אורות אילים)

• עצה טובה לאדם להסיר את הקנאה מהלב, להשתדל לעשות בכל יום טובה ליהודי. ומי שמותרגל לעשות כן, רוכש לעצמו תכונה יפה של עשייה בשביל האלת, ובמשך הזמן הוא שמח בשמחת השני ומבטל מלבבו כל רגשי קנאה. (מטל השמים)

• הרוצה להנצל מהקנאה ולהיות שמח בחלקו, ירצה מה שיש לו. כמו שהיה הסבא מקלם אומר: "מדוע אין לאדם מה שהוא רוצה? מפני שאינו רוצה מה שיש לו. אלו רצה מה שיש לו, היה לו מה שהוא רוצה..."

• אין לאדם להתקנא באלת, מפני שאינו יודע את מה שחסר לו ואת צרותיו אשר בסתר, והוא רואה רק את הצלחתו של השני. וכבר דרשו רבים את הדבר העשירי: "לא תחמד", למה פרט בתורה "ולא תחמד" ואת רעה ולא תתאנה בית רעה, שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמורו? כדי להשמיע לה את ההמשך "וכל אשר לרעה". אם תרצה את מה שיש לרעה, תצטרך לקבל גם את כל אשר לרעה, גם את קשיו ותלאותיו... (אביר יעקב)

• אמר רבי יהודה בר אלעאי: אכל בצל ושב בצל, ואל תאכל אוזין ותרגולין ויהא לך רודף עליך. משל המשילו בארץ ישראל: מי שאוכל את האליה שהוא החלק המשבח בכבוש, הוא צריך להתחבא בעליה מפני נשיו, ומי שאוכל ירק יושב במקום מכבד ואין לו ממי לחשוש, שכן אין לו בעלי חובות הרודפים אחריו. (מסכת פסחים)

• צריך האדם להתרגל במדת עין טובה, ולהתרחק מקנאה בלב, ואל תאמר שאין תשובה אלא מעברות שיש בהן מעשה, כגון גזל וגנבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך צריך לחפש בדעות רעות שיש לו, ולשוב מן הפעם ומן האיבה ומן הקנאה, ומן ההתול ומרד'פת הפמון והכבוד, ואלו העברות קשות יותר מהעברות שיש בהן מעשה". (לשון הרמב"ם)

• מדת לב טוב ועין טובה, היא מדה נעלית מאד, והאדם צריך להתרגל אליה ולשמח בשמחת חברו, כמו שאמרו חז"ל, איזו דרך טובה שידבק בה האדם? לב טוב ועין טובה. (מסכת אבות)

• אמרו חז"ל, שאין נותנים כוס של ברכה אלא לטוב עין. (מסכת סוטה)

• מתר לקנא בתורה ובמעשים טובים של האלת, כמו שנאמר אצל רחל ותקנא רחל באחותה, ואמרו חז"ל שקנאה במעשים הטובים שלה, וכן אמרו שמושיבים מלמד בצד מלמד, משום קנאת סופרים תרבה חכמה. (מסכת בבא בתרא)

• אסור לאדם לעמד ליד שדה חברו בשעה שהיא עומדת בקמותיה, כדי שלא יגרם לו עין הרע. וכן לא יעשה האדם את מעשיו בפרסום, כדי שלא תשלט בו עין. (מסכת בבא בתרא)

• הפותלמוד במדת ההסתפקות ומסתפק במעט, כל ימיו טובים. (פלא יועץ)

• הדרך הישרה לאדם שיהיה נקי בכל עניניו, כיצד? ליבש בגדים בינוניים ולא מלבושים יקרים ונאים שהכל מסתכלים בהם כדי שלא יקנאו בו ולא יעורר את קנאתם בו, ולא מלבושי עניים המביאים לובשם, אלא בגדים בינוניים נאים ונקיים. (אורחות צדיקים)

• המבקש להשריש בלבו מדת עין טובה ולהנצל ממדת הקנאה, ירבה בתפלה על-כף ויבקש מהקב"ה שיתן בלבו לשמח בשמחת חברו, שלא יתקנא בהם ולא יקנאו בו. וכן נאמר בתפלת רבי אליעזר: "שלא תעלה קנאת אחרים עלי ולא קנאתי על-אחרים". (קנאת איש מרעהו)

• לעתים, כאשר האדם חש ברגשי קנאה באלת, יכול

מההלל

מספורי חז"ל

במימי של רבי דוסתאי, היה גוי אחד שהיה עשיר מפלג ביותר. פעם עשה סעודה גדולה ומפארת, אליה הזמנו כל בני העיר ובהם גם רבי דוסתאי. על השלחנות של הסועדים הגשיו מיטב המעדנים שבכל העולם כלו מפל המינים והסוגים, ולא היה חסר שם רק מאכל אחד, אגוזי פרה. פעם העשיר הגדול על-כף שלא עלה בידו להשיג גם אגוזי פרה, ומרב חמתו נטל את השלחן שלפניו שהיה שוה יותר משש ככרי פסף, ושבר אותו בכעסו. שאל אותו רבי דוסתאי: "מפני מה עשית כן? ומה בכך שחסר לך רק מאכל אחד בסעדתך הגדולה?" השיב העשיר ואמר: "אתם בני ישראל אומרים, שהעולם הזה הוא של הגוים והעולם הבא של ישראל, ואם אין אנו הגוים אובלים בעולם הזה וממלאים את כל תאווננו, אימתי אנו אובלים?" ראה רבי דוסתאי את מדת צרות העין שהיתה באותו עשיר, שכל הכבוד הגדול והעשר הרב שהיה לו איננו שוה לו, והוא מתלמדיו של בלעם הרשע שהם בעלי עין דעה ורוח גבוהה ונפש רחבה, וקרא עליו את הפסוק: "בטן רשעים תחסר", ואלו על השמח בחלקו נאמר: "צדיק אכל לשבע ונפש". (מדרש רבה פרשת פינחס)

אחד מתלמידי של רבי שמעון ברי יוחאי, נסע פעם לחוץ לארץ ועסק שם במסחר. ראה התלמיד ברכה בעמלו, וכשחזר לארץ הגיע כעשיר מפלג וכסף רב באמתחתו. התקנאו בו חביריו, עד שבקשו גם הם לנסע לחוץ לארץ כדי להתעשר. "אם יהיה לנו כסף רב", אמרו התלמידים, "נוכל אחר-כך לשבת באהלה של תורה ללא דאגות של פרנסה". שמע זאת רבם רבי שמעון ברי יוחאי והוליד אותם לבקעה אחת הסמוכה למירון, והחל להתפלל: "בקעה, בקעה! התמלאי עתה דיגרי זהב". הביטו התלמידים בבקעה, ולנגד עיניהם הנדמוות ראו כיצד הבקעה התמלאה כהרף-עין בערמונות של דיגרי זהב. שמוחו התלמידים ובקשו לרדת אל הבקעה כדי למלאות שקים גדולים עם דיגרים, אולם רבי שמעון עצרם לרגע ואמר: "מי שרוצה להתעשר ונפשו חשקה בזהב, מזמן לרדת אל הבקעה ולטל מלא חפנים דיגרים כאנת נפשו, ובכך לא יצטרך לנסע לחוץ לארץ למסחר. אולם זאת עליכם לדעת, שכל מה שתטלו פאן הרי זה על חשבון חלקכם בעולם הבא, פיון שעל למוד תורה לא מקבלים שכר בעולם הזה אלא בעולם הבא". הביטו התלמידים זה על זה, והבינו כי לשווא התקנאו בחברם, שפן כל אדם מקבל את מה שנגזר עליו מן השמים, ולא רצו להפסיד את חלקם בעולם הבא, ונמנעו מלטל אפלו דיגרי אחד מן הבקעה, ושבו ללמודם ביתר שאת. (שמות רבה)

סמוך לפטירתו של משה רבנו, נאמר "ויאמר ה' אל-משה הן קרבו ימיה למות, קרא את יהושע והתייצבו באהל מועד ואצננו". מספרים חז"ל במדרש, שבשעה שהסתלק עמוז הענו, הלך משה רבנו אל יהושע בן-נון ואמר לו: "מה אמר לך הקב"ה?" החזיר לו יהושע: "וכי בשעה שהקב"ה היה מתגלה לפניך ומדבר

אלפסגדר מוקדון, היה אחד המלכים שהיו מושלים בכפה וכבש ארצות רבות. פעם אחת, אמר לזקני הנגב שבארץ ישראל, שברצונו ללכת למדינת אפריקה הרחוקה. אמרו לו הזקנים: לא תוכל להגיע לשם, מפני שיש בדרך הרי חשך ואין אדם יכול לעבור בהם. עמד אלפסגדר על דעתו ובקש מהם עצה איך להגיע לשם. יעצו לו החכמים לטל חמורים לבנים ממצרים שיודעים ללכת בחשך, ולקשר חבלים של פשתן לכל ארך הדרך מתחלת האזור החשוך, כדי שיוכל למצא את דרכו בחזרה לפי החבלים. עשה המלך כעצת הזקנים, ובדרכו הגיע לעיר אחת בה מצא רק נשים. בקש המלך להלחם בהן, והנשים אמרו לו: "מה גבורה היא שעלה בידך לכבש עיר של נשים?" הקשיב המלך לדבריהן ונמנע מן הפלחמה, אך בקש לחם לאכל. העמידו לו שלחן של זהב ועליו לחם מזהב. התפלא המלך ושאל: "וכי יש אדם שאוכל לחם של זהב? האם כך המנהג פאן שאוכלים לחם כזה?" ונענה: "אין לאכל יש לך במדינת מלכותך, וכנראה באת לכאן רק בשביל כסף וזהב מחמת מדת הקנאה והחמדה שיש בך". קם המלך וכתב כך על שער העיר: "אני אלפסגדר מוקדון הייתי שוטה וטפש גדול, וכשבאתי לכאן למדתי חכמה להיות מסתפק בפועט ושמת בחלקי". כשיצא המלך משם, ישב ליד מעין מים חיים ותליו הביאו לו דיגים מלוחים. רחץ המלך את הדיגים במי המעין, והש שמהמים עולה ריח טוב מאד, והבין שהנהר הזה יוצא מגן עדן והחל ללכת בעקבות הנהר, עד שהגיע לשער גן-עדן, אולם לשוא התדפק עליו ובקש להכנס. "זה השער לה צדיקים יבאו בו", נשמע הפרוז ואמר, והמלך הבין שהוא אינו זכאי להכנס בשער, שרק צדיקים גמורים נכנסים בו. החל אלפסגדר לטען שמלך גדול הוא ובקש לקבל לפחות דבר אחד מגן-עדן, והשומרים השליכו לעברו גלגלת אחת של אדם. התפלא אלפסגדר על הדבר, וכשבא לביתו הניח את הראש על כף המאזנים, ועל הכף השנייה הניח את כל הכסף והזהב הרב שהיה ברשותו. אך לתמהונו הגדול ראה, שעל-אף המשקל הגדול של הזהב והכסף שהניח על כף המאזנים, עדין שקל הראש יותר מהם והכריע את הכף מרב כבדו. התפלא אלפסגדר על הדבר ושאל את חכמי ישראל את פשר הענין, והללו הסבירו לו שמפיון שבראשו של האדם נמצאות העינים שאינן שבעות לעולם וכל מה שיתנו לו ירצה לקבל יותר, לכן משקלו של הראש גדול יותר מכל הכסף שמנח כנגדו, שפן העין לא תשבע מלקבל עוד ועוד, עד שהאדם נפטר מן העולם והוא מתפסה בעפר. שאל אלפסגדר את החכמים: מהיכן אדע שדבריכם נכונים, ואיזו עצה תוכלו לתת לי כדי שאוכל לבדק את הדבר? יעצו לו החכמים להניח מעט עפר על העינים שבראשו, ובאמת באותו רגע עלה הראש והזהב והכסף שפנגדו הכריעו את הכף. התפעל אלפסגדר מחכמתם הגדולה של חכמי ישראל שדרשו על-כף את הפסוק בספר משלי: "שואל ואבדון לא תשבענה, ועיני האדם לא תשבענה". (מסכת תמיד)

מתפל

אמרות ופתגמים

- על שלש עברות הצרעת נדבקות לבריות. כמו שנעשה למרים, ואחת מהן היא מקנאת הכל. (מדרש תדשא)
- "חיי בשירים לב מרפא ורקב עצמות קנאה" - כל מי שיש לו קנאה בלבו, עצמותיו מרקיבין. וכל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין. (מסכת שבת)
- ויאמר יעקב לבניו לפמה תתראו? אמר להם, אל תראו עצמכם פשאתם שבעים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם. (מסכת תענית)
- לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת (בגד חשוב) שנתן יעקב ליוסף, יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו. (מסכת שבת)
- "וישארו שני אנשים במחנה" - אמר משה: אברר ששה משבט זה וחמשה משבט זה? הריני מטיל קנאה בין השבטים. (מסכת סנהדרין)
- אמרו חז"ל במסכת אבות: הקנאה והתאוה והפבוד מוציאים את האדם מן העולם. וכונת הדברים, מן העולם הזה וגם מן העולם הבא. (קצור ספר חרדים)
- אל תקנא בדבר שאין לו אחרית, ובמה תקנא? ביראת ה' כל היום. (מדרש שוחר טוב)
- וי להם לרשעים, שאינם מתיים לעולם הבא, אלא מן הקנאה שהם רואים. (מדרש תהלים)
- מה אם העליונים שאין להם לא קנאה ולא שנאה ולא עיני רעה, צריכים שלום, התחתונים שיש בהם כל המדות הללו, על אחת פמה וכמה. (ויקרא רבה)
- אדע-לפי שישאל עוסקים במלאכתם כל ששת ימים, ביום השבת משפמים ובאים לבית הכנסת וקוראים קריאת שמע ועוברים לפני התבה, וקוראים בתורה ומפטרים בגביא, והקב"ה אומר: "בני, הגביהו קולכם כדי שישמעו חבירכם, ואין חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה, ולא תקנאו זה את זה, ולא תתחרו זה עם זה, ולא תבישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפני רבונו של עולם: הורה שנתת להם לישראל
- אינם עוסקים בה, והרי איבה וקנאה ושתרות ביניהם. (שיר השירים רבה)
- מדת הקנאה היא מדה משקצת ומגנה, ומביאה את האדם לידי נזקים ומכשולות רבים. (רבנו בחיי)
- אדם שיש לו עיני טובה בעד אחרים, לא יתכן שתהיה לו גם עיני טובה לעצמו... (הרמ"מ מקוצק)
- קנאה היא מדה רעה עד מאד, ומתוך כך הוא מבקש את רעתו של חברו ומספר בגנותו, וגדולה שנאה שהיא מחמת קנאה אש אוכלה היא לאין מרפא ומרבה ריבות, והוא שמח לאד ורוצה בתקלת חברו, וכשיפשו לו חבריו בדבר הלכה ושיקצרו בעבודת ה' יתברך, ושיהא להם מעוט הערף וקצור ההשנה, וכהנה רעות רבות עברות שנגררות מן הקנאה, ומי יוכל לספר גדל רעתה. (פלא יועץ)
- כל עמל האדם להנשא על כל מי שיוכל, ולשום מקומו בין הרמים יותר, היא קנאת איש מרעהו! (מסלת ישרים)
- אל תקנא במי שגדול ממך, ואל תבזה מי שקטן ממך. (ספר חסידים)
- קנאה ראשי תבות קין, נחש, אופה, הקן. שארבעה אלו נאבדו מן העולם מסבת קנאתם, קין שהתקנא בהבל, הנחש שהתקנא באדם וחוה, האופה שהתקנא בשר המשקים, והקן שהתקנא בגדלת מרדכי. (החיד"א)
- התרחק ממדת הקנאה, כי על זה העידו הקדמונים זכרונם לברכה, שזהו חולה רעה אין לה רפואה, ומכל שכן מדת הנצויה שלא לשם שמים. (נעימה קדושה)
- הקנאה בחברו, עלולה להביאו לידי גנבה וגזלה ולידי שקרים ושאר אסורים הנוגעים לעניני ממונות. (מעם לועז)
- הקנאה לבני אדם כחלי הגוף. ואמר החכם לבנו: השמר לך מן הקנאה כי היא נפרת בך, שפניך משתנים מרע-לב, ולמה ישמח שונאך וינקם בך? (אורחות צדיקים)
- כל אדם מוצא טעם טוב במאכלו, חוץ מן המקנא שאינו טועם טעם טוב במאכלו, עד שתסור הטובה מחברו. (שם)

רב אחא בר יעקב, כתב ספר תורה לעצמו על קלף מיוחד מעור עגלי בהמה. לאחר שסיים גלה, פי שעור גובה ספר התורה היה שנה בדיק כפי מדת ההקף שלו. אפשרות כזו היא נדירה מאוד, שכן קשה מאד להתאים את מדת הגובה למדת ההקף לאחר שפוסמים לכתב את כל הספר, ויש בכך חידור גדול מאד של כתיבת ספר תורה לפי עקר הדיון. כה קשה הדבר, עד שתז"ל מספרים על רב הונא, שהיה סופר סת"ם ממחיה וגדול, וכתב שבעים ספרי תורה, ורק ספר תורה בודד יצא לו לפי מדתו. כשסיים רב אחא לכתב את ספר התורה, התפרסם הדבר במהירות וכלם השתוממו לשמע שהוא הצליח בפעם הראשונה להגיע למדה המיוחדת הזו של גבה שנה להקף הספר, וחבריו התקנאו בו על כך ועינם היתה צרה בו. לא ארכו הימים, ורבי אחא נפל למשכב ונפטר לבית עולמו, מחמת מדת הקנאה שהתקנאו בו והעין הצרה שהטילו בו. (מסכת בבא בתרא)

עמו, יודע הייתי מה הוא מדבר עמך? ומדוע שואל אתה מה אמר לי הקב"ה?" באותה שעה צעק משה ואמר: "מאה מיתות ולא קנאה אחת!" וכבר תמהו, כיצד יתכן שמשה רבנו שהיה הענו מכל אדם, תבוא אליו מדת זו של קנאה, לפי רום מעלתו הגדולה? וביותר מכה תמוה, שהרי יהושע בן נון היה תלמידו של משה רבנו, וכבר למדנו חז"ל במסכת סנהדרין שבכל מתקנא אדם חוץ מבנו ותלמידו? והבאור בזה הוא, שמו השמים בקשו להקל מצערו של משה על שעומד הוא להפטר מן העולם, ולכן הכניסו בו במתכונן מעט קנאה. כשראה זאת משה, עמד וצעק: הרי כל מי חיי טרחתו ועמלתי על תקון המדות, והנה עכשו על סף מיתתי, הנני מגלה בקרבי שמץ מה של מדת מגנה זו של קנאה וצרות עין, אם כך עדיף לי לעבר לעולם שכלו טוב, ועדיפות מאה מיתות מאשר קנאה אחת. (מאיר עיני חכמים)

מספר

ספורי צדיקים

שְׁעוֹי־טוֹבָה יֵשׁ לִי וְלֹא עֵינֵי־רָעָה, לְכֹן מוֹתִיר אָנּוּ אֶף לְאַחֲרִים
לְהִשְׁתַּתֵּף עִמִּי בַּמִּצְוָה". (שיחת חולין)

אֶל רַבֵּי מִשֵּׁה מְקַבְּרִין הִגִּיעַ פַּעַם אִישׁ אֶחָד, שֶׁבִבְעֵלֹהוּ הִיָּתָה חֲנוּת
לְמִמְכָּר מִזֶּזֶן, וַיַּעֲנֶנּוּ בְּפִיו. "לִפְנֵי שָׁנַיִם מִסְפָּר פְּתַחְתִּי אֶת חֲנוּתִי,
וְרֵאִיתִי בְּרוּךְ ה' בְּרָכָה בַּעֲמָלִי", סִפֵּר הָאִישׁ, "אֲלֹא שְׁלֹא־חֲרוּנָה בָּא
אָדָם אֶחָד לְהַסִּיג אֶת גְּבוּלִי וּפְתַח בְּסִמּוֹן לִי חֲנוּת דּוֹמָה לְשָׁלִי.
עוֹמֵד אֲנִי בַּחֲנוּתִי וְלִבִּי נִחְמָץ לְרֵאוֹת אֶת הַלְקוּחוֹת הַרְבִּים שֶׁנִּכְנְסִים
לְחֲנוּתוֹ, וּמִתְקַשֶּׁה אֲנִי לְהַבִּיט עָלָיו בַּעֲוֹן טוֹבָה וְלִשְׁמוֹחַ בְּהַצְלַחְתּוֹ".
אָמַר לוֹ הַרְבִּי: "הֵבֵה וְאַלְמַדְדֵּךְ עֵצָה טוֹבָה וְסִגְלָה מִצִּיָּת, שֶׁבְזָכוּתָן
תּוּכַל לְזָכוֹת לְשִׁפְעַת בְּרָכָה וּפְרִנְסָה מִן הַשָּׁמַיִם. וּבְכֵן, מֵהַיּוֹם וְהַלָּאָה,
בְּכָל פַּעַם שֶׁתִּרְאֶה שֶׁשְׂכָנְךָ הַחֲנוּנִי מִצְּלִיחַ וְלִקְחוֹת נִכְנְסִים אֵלָיו,
עֲמֹד וְתֵן תּוֹדָה לְקַב"ה עַל־זֶה וְתֹאמַר 'בְּרוּךְ ה' שֶׁנָּתַן לְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
פְּרִנְסָה בְּרוּחַ'. וְאִם תַּעֲשֶׂה כֵן, מִבְּטִיחַ אֲנִי לְךָ שֶׁתִּהְיֶה לְךָ פְּרִנְסָה
בְּשִׁפְעַת". וְהַרְבִּי הִמְשִׁיךְ וְאָמַר: "וְהִגַּם שֶׁהַדְּבָר קָשָׁה מְאֹד, שֶׁכֵּן זֶה
דְּרָגָה גְבוּהָה מְאֹד שֶׁהָאָדָם מוּכָן לְשִׁמּוֹחַ בְּשִׂמְחַת חֲבֵרוֹ, כְּאֲשֶׁר
הַדְּבָר בָּא עַל חֲשֹׁבוֹנוֹ שֶׁלּוֹ, לְמִרוֹת זֹאת תִּרְגִּיל אֶת עֲצֻמּוֹ לִזְמֹר
בְּכִיָּה אֶת הַדְּבָרִים, וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁבְתַחֲלָה יִהְיוּ הַדְּבָרִים רַק מִן
הַשִּׁפְחָה וְלַחוּץ, בְּהִמְשָׁךְ. כִּינְסוּ הַדְּבָרִים גַּם אֶל לִבְךָ וְתוּכַל לִזְמֹר כֵּן
בְּלֵב שְׁלֵם, וְזֶה פְּרוּשׁ הַפְּסוּק 'בְּכִיָּה וּבְלִבְכֶם לַעֲשׂוֹת', תַּחֲלָה בְּכִיָּה
וְאַז בְּלִבְכֶם". (אור ישראל)

רַבֵּי אֶהְרֹן מִבְּלִי, הִצְטִין בְּמִדַּת עֵינֵי־טוֹבָה בְּשִׁלְמוֹת. כְּשִׁסְפְּרוּ
לוֹ כִּי נִפְתַּחְתָּה יְשִׁיבָה שֶׁל חֲסִידֵי וִיז'נִיץ בְּתֵל־אָבִיב, עִיר מְגוּרָיו,
שָׁמַח מְאֹד וְהִאֲזִין לְמִסְפָּר בְּתִשְׁמוֹת לֵב רַבָּה. הִתְעַנְּנָן עַל מִסְפָּר
הַבְּחוּרִים הַלּוֹמְדִים בָּהּ, הֵיכֵן הֵם סוֹעֲדִים וְיָמָה הֵם תִּנְאֵי מְגוּרֵיהֶם,
וְעֵינָיו הִפִּיקוּ אֹר וְזֶהוּ, כְּשֶׁכָּל אִיבָר מְגוּפֹה הִיָּה מִתְרוֹנֵן מִשְׂמַחָה
וְגִיל וְהִתְפַּעֲלוּתוֹ גְּבָרָה מְרַגֵּעַ לְרַגַע. לְכָל מִי שֶׁנִּכְנַס אֵלָיו בְּאוֹתוֹ
יוֹם, אָמַר בְּשִׂמְחָה: "שְׂמֵעַתָּה? יֵשׁ כְּבֹר, בְּרוּךְ הַשֵּׁם, יְשִׁיבָה בְּתֵל
אָבִיב, חֲסִידִים שֶׁל מִמְשֵׁ". וְכֹאֲשֶׁר בָּאוּ אֵלָיו בְּנֵי הַיְשִׁיבָה בְּשִׂבְתוֹת
וּבְמוֹעֲדִים כְּדִי לְהַסֵּב עַל שְׁלַחְנוֹ, הִיָּה מְקַבְּלֵם בְּסִבָּר פְּנִיִם יְפוֹת,
וְנִהְרָה הִיָּתָה נְסוּכָה עַל פְּנָיו כְּשֶׁרָאָה שֶׁבְנֵי יְשִׁיבוֹת וְתִלְמִידֵי חֲכָמִים
מִתְרַבִּים לְאַחַר הַשּׁוּאָה הָאֵימָה. כֵּן הָיָה גַם כְּאֲשֶׁר בְּשָׂרוֹ לוֹ כִּי
רַבֵּי חַיִּים מְרַדְכֵי מִנְדְּבוּרְנָא קָבַל דִּירָה בְּיָפוֹ, שָׁמַח מְאֹד וְלָכַל מִי
שֶׁנִּכְנַס אֵלָיו סִפֵּר כִּי הַרְבֵּי מִנְדְּבוּרְנָא קָבַל דִּירָה גְדוֹלָה וְזָכָה לְהִגִּיעַ
לְהַרְוָחָה. שִׁמְחָתוֹ הִיָּתָה אֲמִתִּית וְכִנְיָה, וְכֵלֶם חֲשׂוּ אֶת הַהֲנָאָה
הַגְדוֹלָה וְהָעֵינִי הַטוֹבָה שִׁישׁ לוֹ כְּאֲשֶׁר הֵאֱלַת מִצְּלִיחַ בְּמַעֲשֵׂי דָדָיו.
(אדמו"רי בעלז)

רַבֵּי רַפְּאֵל שְׁמוּאֵל בִּירְבּוּבִים, רֹאשׁ יְשִׁיבַת מִיר בְּאַרְצוֹת־הַבְּרִית,
הִיָּה תְּמִיד מִחֲפֵשׁ בְּאֵילַת רַק אֶת הַטוֹב שְׁבוֹ, בְּכָל יַת וּבְכָל מִצְבָּ
שֶׁהוּא, וְתִדְרִיר הִיָּה אֶף מוֹצָא כֵן. גְּנוּתָם שֶׁל בְּנֵי אָדָם לֹא נִכְרוּ לְפָנָיו,
וְלֹא רָאָה אֲלֵא אֶת הַצַּד הַחַיִּיבִי שֶׁבָּהֶם. אֶחָד מִיַּדְדֵי הַתְּבַטָּא פַּעַם
וְאָמַר: "הַכְּרַתִּי אֶת רַבֵּי שְׁמוּאֵל הַיֵּטֵב עוֹד מִיָּמֵי גְּעוּרָתוֹ, וְיִכּוֹל אָנִי

שְׁאֵלוּ פַּעַם אֶת רַבֵּי יְהוֹנָתָן אֲבִיבְשִׁין, מַדּוּעַ דְּרָךְ הָעוֹלָם שֶׁכָּאֲשֶׁר
אָדָם בָּא אֶל הָרֵב כְּדִי לְשָׂאֵל בְּהַלְכוֹת טְרָפוֹת בְּפָרָה שֶׁשָּׁחַט, וְהָרֵב
אוֹסֵר אֶת הַפָּרָה לְאַכִּילָה, מְקַבֵּל הוּא אֶת הַדְּבָר בְּאַהֲבָה וּמִצְדִּיק
עָלָיו דִּין שָׁמַיִם, וְאֵלּוּ כְּאֲשֶׁר אָדָם בָּא לְהַתְדַּיֵן עִם חֲבֵרוֹ אֲצֵל הָרֵב,
אֲפֵלוּ עַל שׁוֹה פְּרוּטָה, וְהָרֵב מִצְדִּיק אֶת חֲבֵרוֹ וּמְחַיֵּב אוֹתוֹ, קָשָׁה
עָלָיו לְקַבֵּל אֶת הַדְּבָר וְהוּא בָּא בְּטַרְנִיָּה אֶל הָרֵב שֶׁחִיבּוֹ בְּדִין שֶׁלֹּא
עַל־פִּי הָאָמֵת. "הַדְּבָרִים פְּשוּטִים" אָמַר לָהֶם רַבֵּי יְהוֹנָתָן, "בְּשִׂאֲלַת
אֲסוּר וְהִתֵּר, גַּם אִם הַשּׁוּאֵל מִפְּסִיד מְמוֹן רַב, קָל לוֹ לְקַבֵּל אֶת הַדְּבָר
שֶׁכֵּן אֶף אֶחָד לֹא מְרוּיחַ מְאֻמָּה מִהַדְּבָר. אוֹלַם בְּדִינֵי מְמוֹנוֹת, בְּכָל
פַּעַם שֶׁבַע־דִּין אֶחָד מִפְּסִיד מְמוֹן כְּלָשָׁה, הָרִי בַעַל דֵּינּוּ מְרוּיחַ
זֹאת, וְעַל זֶה צָרָה עֵינּוּ שֶׁל הָאָדָם" ... (אמרות חכמה)

רַבֵּי יְרַחְמִיאֵל יִשְׂרָאֵל יְצַחַק מְאֻלְפְּסִנְדָּר, בַּעַל "יְשִׁמּוֹחַ יִשְׂרָאֵל",
נִסַּע פַּעַם לְהִשְׁתַּתֵּף בְּנִשְׁוֹאֵי כֵן אַחוֹתוֹ, שֶׁהִתְקַיְּמָה בְּעִיר אַחֲרָת.
הַרְבֵּי שָׂהָה בַּחֲתֻנָּה עֲצֻמָּה וְשִׁמּוֹחַ אֶת כָּל בְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה, וְאֶף נוֹתֵר
לְשַׁבַּעַת יְמֵי הַמִּשְׁתָּה. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי רָאָה הַרְבֵּי כִּי פְּנֵי הַמְּחַתְנִים
אֵינִם כְּתוּמוֹל שְׁלִשׁוֹם, וְכִשְׁחָקֵר אֶת הַדְּבָר גְּלָה, כִּי נוֹצְרוּ חֲלוּקֵי
דַּעוֹת כֵּן אַחוֹתוֹ אִם הִתְתֵּן לְבִין הַכְּלָה, עַד שֶׁהָאִם הִחֲלָה לְהִרְהוֹר
בְּקוֹל כִּי יֵשׁ לְהַפְרִיד בֵּין הַדְּבָרִים. הִצְטַעַר הַרְבֵּי מְאֹד עַל הַדְּבָר,
וּבַעַת עֲרִיכַת סְעֻדַת הַשִּׁבַע בְּרִכּוֹת, הִזְכִּיר אֶת דְּבָרֵי אַבְרָהָם אֲבִינוּ
שֶׁאָמַר לְשָׂרָה עַל הָגֵר: "עֲשִׂי־לָהּ הַטוֹב בְּעֵינֶיךָ", וְהִבִּיא אֶת דְּבָרֵי
אוּנְקָלוּס: "כִּדְתַקִּין בְּעֵינֶיכִי", וְהַסְבִּיר: "מִדַּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אֲבִינוּ
הִיָּתָה מִדַּת עֵינֵי־טוֹבָה, וּמִדַּת עֵינֵי־טוֹבָה הִיא הַמִּדָּה הַחֲפוּכָה שֶׁל
עֵינֵי־רָעָה. וְכִמוֹ שְׁעוֹי־רָעָה גּוֹרְמַת לְדָבָר טוֹב שֶׁיִּהְיֶה לְדָבָר שְׁלִילִי,
כֵּן עֵינֵי־טוֹבָה מְהַפְּכַת כָּל דְּבָר שְׁלִילִי לְטוֹב, וְזֶה הִיָּתָה עֲצָתוֹ שֶׁל
אַבְרָהָם אֲבִינוּ שֶׁעֵץ לְשָׂרָה. מִכֵּיִן שֶׁהָגֵר זָלְזָה בְּכַבּוּדָה שֶׁל שָׂרָה,
אָמַר לָהּ אַבְרָהָם לַעֲשׂוֹת לָהּ טוֹב, דִּהְיִינוּ לְתַמְנָן אוֹתָהּ בְּעֵינֶיךָ וְכֹאֲשֶׁר
תְּבִיטִי עָלֶיךָ בְּעֵינֵי־טוֹבָה וְתַחֲפֹשִׁי בָּהּ אֶת הַמַּעֲלוֹת וְהִיתְרוֹנוֹת, אֲנִי
כֵּן הִתְעַנְּנִים הַשְּׁלִילִיִּים: יְתַהַפְּכוּ לְטוֹבָה". בְּכֵן הִצְלִיחַ הַרְבֵּי לְפַקַח
אֶת עֵינָיו הַמְּחַתְנִים לְהַבִּיט זֶה עַל זֶה בַּעֲוֹן־טוֹבָה וְלִרְאוֹת רַק אֶת
הַטוֹב שֶׁבְּאֵלַת, וְהַשְּׁלוֹם וְהַשְּׁלוֹה שְׁבוּ לְשִׁפְחָה בְּיַנְיָהֶם וְיֹאמְרוּ לְדָבָר
טוֹב. (תולדות הישימח ישראל)

פַּעַם, בָּאוּ גְּבָאֵי צְדָקָה אֶל הַ"נוֹדַע בִּיהוּדָה" וּבְקָשׁוּ מִמֶּנּוּ לְתַרֵּם
לְמַעַן מִצּוֹת פְּדִיּוֹן שְׁבוּיִים. הִתְעַנְּנָן הָרֵב עַל הַסְּכּוּם לוֹ הֵם זְקוּקִים,
וְכִשְׁהַגְּבָאִים אָמְרוּ לוֹ שֶׁעֲלֵיהֶם לְהַשִּׁיג סָךְ שֶׁל אֲלָף זְהוּבִים כְּדִי
לְפַדּוֹת אֶת הַשְּׁבוּיִים מִכְּלָאֵם, הוֹצִיא לָהֶם הַ"נוֹדַע בִּיהוּדָה" סָךְ
שֶׁל תִּשְׁעֵי מֵאוֹת וְתִשְׁעִים זְהוּבִים, וּבְקָשׁ מֵהֶם לְאַסֵּף אֶת עֲשָׂרַת
הַזְּהוּבִים שֶׁנִּתְּרוּ מִנְדִּיבִים אַחֲרֵים. תִּמְהוּהוּ הַגְּבָאִים וְשָׂאֵלוּ: "הָרִי
אָמְרוּ חַז"ל שֶׁהַמְּתַחִיל בַּמִּצְוָה אוֹמְרִים לוֹ גָּמֹר, וְאִם הָרֵב הִתְחִיל
בַּמִּצְוָה וְנִתְּן סְכּוּם עֲצוּם בְּעֵינֵי־יָפָה וּבִידְרָחְבָּהּ, מַדּוּעַ שֶׁלֹּא יִשְׁלִים
לְאֲלָף זְהוּבִים, וְתִקְרָא הַמִּצְוָה כְּלָה עַל־שְׁמוֹ"? אָמַר לָהֶם הָרֵב:
"תִּמְהוּהוּ אֲנִי עֲלֵיכֶם שֶׁשִּׁכַּחְתֶּם מִשְׁנֵה מִפְּרִשְׁתָּ בְּמִסְכַּת אַבוֹת,
הַרְוֹצָה שִׁימְתָן וְלֹא יִתְּנוּ אַחֲרֵים, עֵינּוּ רָעָה בְּשֶׁל אַחֲרֵים", וּמְכַוֵּן

להעיד שהוא האיש המשלם ביותר מבין האנשים המקרים לי, שיש להם מדה גדולה זו של עין טובה". ביחוד היה מחפש להפך בזכותם של לומדי התורה והמדקדקים במוצות, וכאשר התבטא פעם אחד מבני משפחתו וספר בפניו על בקורו בעיר מסוימת בה מתגוררים בני תורה רבים, וראה אצלם בתיים פים ומתקדמים, הרהר מעט, שכן ביתו התנהל בפשטות גמורה, ואחר אמר: "נו, הרי לומדי התורה הם בני מלכים, ומן הראוי אפוא שיהיו חיים מרוחים בבני מלכים". הדברים עשו רשם פביר על המספר, שכן היטב ידע כי דעתו האישית היא החשיבות של חיי צנעה בלי מותרות, ואולם הוא לא ראה את גנותם של האחרים ומיד הפך בזכותם. (כתרה של תורה)

וברצונו להקים שם ישיבה, שפא יש בזה התחרות עם ישיבתו של הרבי, ולכן הוא בא לבקש את רשותו. הגיב הרבי ואמר: "אינני מבין, אם עומד אדם בחזית המלחמה ובא מישוהו לסייע לו, וכי לא יקבל את עזרתו? הלא אנחנו עומדים במלחמה עם מהרסי הדת, ואם מישוהו חפץ להקים מוסד תורני המיעד להלחם בהם, האם אתנגד לכה? אדרבה, שומח אני לראות מוסדות תורה הולכים ונבנים". התפעל רבי הלל ממודת העין הטובה שטבועה אצל הרבי, שלא ראה שום סבה למנוע את הדבר, על אף שנת יבות החנוך של שתי הישיבות שונות זו מזו, והוא אמנם רכש את המגרש הסמוך והקים בה את ישיבתו הפועטירה. (מאיר החיים)

המשגיח רבי אליהו רוט, נאמן ביתו של רבי שלמה מאיל, שאל פעם אחד מתלמידיו: "פמה בחורים לומדים בישיבה שהנה לומד בה?" השיב הבחור, כי בישיבה לומדים כמאה בחורים. "ומה תעשה", המשיך רבי אליהו בשאלתו, "אלו היית קם בבקר, ושומע שכל בחורי הישיבה התארכו בערב אחד. האם היית רוקד משמחה ומשתתף ביום חגם?" השתתק התלמיד לרגע, ולבסוף הודה בפה מלא: "נדאי שארקד, אבל לא משמחה... חנה רבי אליהו, אך מיד העלה ארשת רצינית על פניו, וזעק בתוכחה מוגלה באהבה מסתרת: "וכי אין זו מדה מגנה? בשביל גופה החמרי שעשוי בשר ודם, אתה מוכן שכל בחורי הישיבה לא ימצאו את זוגם?" והמשיך לדבר בסערה על גנות צרות העין שכלנו לקויים בה, עד פמה סובלים אנו בעצמנו מכך, וכמה חשוב להשריש בלבנו את המדה של עין טובה, ולשמוח בשמחת החבר אף אם לה עצמך אין כל תועלת מכך. "כל מהותו של יהודי", היה רבי אליהו אומר, "נמדדת לפי מדת הקנאה שבו, ועד פמה הוא מוכן לשמוח בשמחת זולתו, גם כשאינו מכיף תועלת מזה. (איש חסיד היה)

בהתפעלות גדולה, היו אומרים חסידיו של רבי מרדכי יוסף מאיז'ביצא, כי לרבים יש מדת עין טובה באפן נעלה ונפלא. הוא בחל בכסף ובעשר, אף לאחרים היה מאחל עשר וכל טוב. אחד מחסידיו התאונן בפניו פעם על הדחק הגדול בו הוא שרוי, ומפנין שהיה זה בפרשת תצוה, הגיש לו הרבי פוס יין והוסיף בצטוט מדברי הפרשה 'ועשית משבצות זהב', כשהוא מברכו: "הי רצון, שתזכה לארגזים גדולים משבצים ומלאים בזהב". לא עברו ימים רבים והאיש התעשר עשר רב, בזכות ברכתו והעין הטובה של הרבי. (מגילת פולין)

באחת מבקוריו של רבי אהרן מבולז אצל רבי אברהם יעקב מסדיגורא בתל אביב, עמד הרבי מסדיגורא והביט בהנאה גלויה כיצד מתקבל הרבי מבולז בכבוד גדול, ונאספים רבים באו לחלות את פניו. על פניו היתה נסוכה ארשת של שביעות רצון, והוא נענה ואמר בטובת עין: "יש לי הנאה מיחידת לראות כיצד מכבדים את מלך ישראל". (שיח זקנים)

אחד מרבני שכונתו של רבי מרדכי צוקרמן, משרידי תלמידיו של ה"חפץ חיים", אמר עליו: "הנקדה המיוחדת שלו היתה, שאף שלא נשא שום משנה צבורית, הרי שמעולם לא הלשה דעתו בטובתם וחלקם של אחרים, ותמיד שמח שמחה אמיתית בפועל ובכבוד שנחל זולתו, וכל זאת בזכות מדת עין טובה המיוחדת בה התפרה". הרבנית עצמה, שהיתה חכמת לב ובעיניה החדה הפירה היטב את הטמון בפנימיות לבו של האדם, אמרה פעם לאחד מבניה: "דע לה בני, כי אני באה מעולם גדול. במשך ימי חיי ראיתי אנשים מכל החוגים והעדות, בהם רבנים וגאונים, מנהיגי קהלות וגם אנשים פשוטים, אך מכלם לא מצאתי איש טוב עין, שהוא נקי מכל שמץ של קנאה, כמו אבינו". (יחיד ודור)

באחת מערי אוקראינה, נפטרה יהודיה זקנה ובאה בימים, ללא קרובים ומפדים. באין לה גואל, נקברה האשה היהודיה בבית קברות נוצרי בעיר מגוריה, ורק לאחר פחמש שנים נודע הדבר לאחד מרבני האזור. החל הלה בפעילות רחבת הקף, ונסופו של דבר עלה בידו להוציא את ארונה של האשה מקברה ולהעלותה ארצה. לאחר השתדלות, הקצה לנפטרות מקום קבורה בבית העלמין שבישוב "באר יעקב", ובהגיע הארון ארצה נערכה למנוחה הלוייה ראוייה והיא הובאה למנוחת

רבי זיידל אפשטין, מראשי ישיבת מתיבתא רבנו יעקב יוסף בניירוק ומשגיח ישיבת 'תורה אור' בירושלים, נחן היה בעין טובה, ובכל אחד היה מוצא ומעריך את נקדת האור והפעלה שבו. פעם שלח את אחד מספריו כמתנה לידידו רבי צבי מרקוביץ ראש ישיבת קרליו, והוסיף לו הקדשה אישית. כשקבל רבי צבי את הספר וקרא את ההקדשה שנכתבה בעבורו, התפעל מאוד ואמר לשליח: "בכל פעם אני מתפעל מחדש מהעין הטובה שיש לרבי זיידל". פעם השתתף בארוע צבורי, ובדרשתו הזכיר את אחד מפרביצי התורה שבישיבה שישב סמוך לידו, והזכירו כראש ישיבה פלונית. הגיב הלה ואמר: "איני ראש הישיבה, אלא רק אחד מרבניה", ואולם רבי זיידל התבטא ואמר: "איני סובל את הקטנוניות של התארים ואת ההבדלים הדקים בין ראש הישיבה, או מראשי הישיבה", והוסיף בעין טובה: "אתם ראש ישיבה... (לעבוד בלבב שלם)

לאחר הקמת בית המדרש ושכונ ויז'ניץ בבני ברק, הצע לרבי הלל ויטקינד ראש ישיבת נובהרדוק שבתל אביב, לרכש מגרש סמוך לשכונ. בא רבי הלל אל ה"אמרי חיים" מויז'ניץ, ושאלו אם הוא מסכים לקבלו פשכן קרוב. תמה הרבי ואמר: "איזו שאלה! מדוע לא?" החל רבי הלל להצטדק ולהסביר, כי היות

החדשה. "שלום עליכם", אמר מיד כשנכנס, והושיט ידו בתמימות אל האיש שעמד בחנות, והציג את עצמו כבעל בית הדפוס שמואל. "באתי לכאן בשביל לסייע לך ולהדריך אותך בעסק החדש, שכן בעל נסיון גדול אני ויכול אני ליעץ לך כיצד להצליח בסיעתא דשמיא בענף הדפוס". לתדהמתו של המפתח, ישב עמו רבי שלמה כהן שעה ארפה, כשהוא מציג בפניו את כל הפרטים הדרושים, ואף מנה בפניו את שמות הלקוחות החשובים שלו, והציע לו פתרונות לכל תקלה שעתידה להוצר. כשחזר רבי שלמה לחנותו, השתוממו בני ביתו על מעשיו ושאלוהו: "לא די בכך שאינך עושה מאומה על מנת לסלקו מכאן, ואתה אף מוסיף ומוסר לו את כל הסודות המקצועיים ומעביר לו כמו ידיך את הצלחתך? מדוע עשית זאת?" אסף רבי שלמה את כל בני המשפחה, נטל את כתבי רבו החזון אי"ש ב'אמונה ובטחון' והקריא להם מדבריו: "בזאת יבחן אדם אם בוטח בה' באמת הוא אם לאו, באשר הוא נפגש במקרה הודרש בטחון, ואשר בשעה זו תפקידו של הבטחון לנהלו אם יבטח בה' או לא". כשסיים, אמר לבני ביתו: "אני לא מביט בעין צרה על שכני, אלא להפך. רוצה אני בהצלחתו, ובעיני הטובה מבקש אני לסייע לו להעלות את חנותו על דרך המלה, ולגבי עצמי איני דואג, שכן בטוח אני כי הקב"ה ישלח לי את פרנסתי בכבוד". (אור דניאל)

בשנת תרצ"א, הגיע רבי אברהם שלום מסטרופקוב אל העיר קאשוו והשתקע בה. זמן קצר לאחר הגעתו, הגיע המרא דאתרא רבי שאול בראך לבקרו, והשניים שוחחו ביניהם בדברי תורה ותולדות רבותיהם. טרם יציאתו, אמר לו המרא דאתרא כהן: "מכיון שהרבי השתקע כאן בעיר, ברצוני לומר לו שיכול הוא להתנהג פה בעיר כמו רב ואב בית דין, ואני מוסר לו זכות מלאה לסדר קדושין לכל מי שיזמין לשם כהן, מבלי שיהיה צורך לשאל את פי והספקתו. הרבי יכול לערוך גם דיני תורה ולהורות דין והוראה בעיר, יכול לקבל סנדקאות מפל מי שיכבדו, ויתנהג פה כאות נפשו מבלי להמלה עמי". התפעם הרבי לשמע הדברים שיצאו מפי הרב, וגם לאחר שנפרד ממנו, נותר יושב בהתפעלות עמקה מומדת העין הטובה שראה אצל הרב, ואמר למקורביו: "כלם יודעים שהרב של קאשוו הוא צדיק אמת, אבל עכשו ראיתי שהוא צדיק גדול יותר ממה שחשבתי, כי התנהגות נפלאה כזו אי אפשר לראות בשום מקום". (שאול בחיר ה')

עולמים בקבר ישראל. לפליאת אנשי החברה קדישא התברר, כי על אף שעברו כבר חמש שנים מיום פטירתה, נותרה האשה שלמה בגופה כביום פטירתה, והדבר היה לפלא בעיניהם. החלו העסקנים לברר על מוצאה של המנוחה ומעשיה בימי חייה, והנה התברר כי בימי נעוריה חלתה האשה והיא אבדה את הפרתה עד סוף ימיה בגיל של קרוב למאה שנה. באשר ספר הדבר לרבי חיים קניבסקי שליט"א, אמר: "מה לכם תמהים? והרי שלמה המלה אמר וירקב עצמות קנאה, כי מדת הקנאה היא הגורמת לרקובן העצמות, ומכיון שאשה זו הייתה כמעט כל ימיה ללא הפרה, הרי לא באה למדה זו, ולכן נותרה שלמה לאחר פטירתה". (עליו לשבח)

ה"חפץ חיים" התפרנס מחנות מכלת קטנה שהיתה בבעלות אשתו, ולעתים היה נכנס לסייע לה במלאכתה הקשה. מרב זהירותו בעניני ממונו שאינו שלו, היה ה"חפץ חיים" מזיג בפמדות ובמשקלות, והסחורה היתה תמיד טרפה ומשפחת, ומסבות אלו העדיפו אנשים רבים לקנות אצלם, והחנות היתה תמיד מלאה בלקוחות. הביט ה"חפץ חיים" על החניות האחרות הסמוכות, וכשראה שהן עומדות ריקות ואף אחד לא מבקר בהן, הצטער מאד על כך, מפני שעין טובה היתה לו וחפץ היה לראות שגם החנונים האחרים מתפרנסים בכבוד. משום כך הורה ה"חפץ חיים" לאשתו לפתח את החנות רק שעות ספורות בכל יום, וביתר השעות תהיה החנות נעולה, כדי שהלקוחות יאצו ללכת לקנות בחניות האחרות, ונמצאו אותם חנונים מתפרנסים גם הם. (עמוד החסד)

רבי שלמה כהן, תלמידו הקרוב ומקורבו של החזון אי"ש ונכדו של ה"חפץ חיים" מוילנא, התפרנס מבית דפוס שהקים בעיר בני ברק. יום אחד גלה, כי בחנות שמואלו, נתלה שלט חדש המבשר על פתיחת בית דפוס חדש במקום. באותם ימים, היתה העיר קטנה ועסקיה מעטים, ולכן היה בכך פגיעה בתחום עסקיו של רבי שלמה, וכלם היו בטוחים כי הוא יתבע את המפתח לדין תורה וידרש ממנו לסגור את חנותו, כדי שלא לפגע בפרנסתו. אף בני ביתו של רבי שלמה רגזו על כך, והחלו לחפש בקדחתנות אמצעים ודרכים כיצד לספל את תכניתו של הלה, אף מה הפתעו לגלות, כי מיד כשראה אביהם את השלט החדש, קם ויצא מחנותו כשפניו מועדות אל החנות

ממלה

עני בראורין נקלע פעם לביתו של עשיר אחד, שהיה קמצן מפלג ועינו היתה צרה באורחיו. באותה שעה, הסב בעל הבית לסעודה, ובעלי-כרהו נאלץ להזמין את העני להסב עמו, אך מפני צרות עינו צוה על משרתיו להגיש לעני מנות זעומות של מזון, ומחסר ברה אכל גם הוא מעט מזון, מחמת חסר נעימותו כלפי האורח. הבין העני את הדבר, ואמר בחייו: "שלמה המלה אמר במשלי, 'צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר'. וזה באור הפסוק, כאשר מזדמן אורח לשלחנו של אדם נדיב-לב ובעל עיר-טובה, הרי גם אם בעלי-הבית אינו אוכל בדרך-כלל סעודה גדולה, מתאמץ הוא לאכל יותר מהרגלו כדי שהאורח יאכל לשבע בתחושת נעימות, ונמצא הצדיק אוכל לשבע נפשו. הפוכו של-דבר באדם קמצן ובעל עיר-רעה, שאפלו כשהוא רעב, הוא מונע אכל מעצמו, כדי שהאורח העני יתביש ולא יאכל לשבע, ונמצא אפוא שמתקיים בו בטן רשעים תחסר..."

בעיר קובנה התגורר עשיר מפלג, שהיה איש כילי וקמצן ומעולם לא הביט בעיר-טובה על אחרים כדי לתת להם אפלו פרוטה אחת משלו. שאלו פעם את רבי יצחק אלחנן רבה של קובנה: "כיצד יתכן שאותו אדם יושב מדי שנה בליל הסדר ואומר 'כל-דכפין ייתי וייכול'?" והרי אלו הם דברי שטות והכל ובגדר הונאת דעת, שכן מעולם לא פתח את דלתו לאיש? השיב הרב ואמר בחייו: "אמנם כן הוא, וזו בדיוק השאלה שבנו של אותו קמצן ואמר לאביו מיד לאחר שאמר 'כל-דכפין', ושואל אותו 'מה-נשתנה?' מדוע שונה לילה זה בו אתה מזמין אורחים, מפל ימות השנה בהם צרה עינך בהם? והאב משיב ואומר מיד 'עבדים היינו לפרעה במצרים'. בדרךבו של פרעה הולך אני, וכשם שהוא הבטיח לישראל לתת להם ממון על עבודתם ולא קים, והבטיח כל-העת כי הוא מוציא את עם ישראל מארצו ולא עמד בדבורו, גם אני מבטיח להכניס אורחים לביתי, ואיני מקים את דברי..."